

תקציר

התגברות האלימות, לחץ חברתי שלילי, העדר יחסי אנוש ופגיעה ביושרה במוסדות החינוך בארץ ובעולם, מצביעים על הצורך הרב בהכשרת מורים אתית שתוביל לשינוי ברמתם המוסרית של תלמידי בתי הספר. מטרות החינוך בישראל מדגישות את החשיבות בעיצוב תלמיד ערכי ומוסרי וחוקרים רבים רואים במורה סוכן מוסרי. למרות זאת, מחקרים בודדים מתארים את קיומה של הכשרת מורים לחינוך מוסרי בארץ ובעולם.

למחקר זה העוסק בבחינת תחום החינוך המוסרי במכללות להכשרת מורים נקבעו מספר מטרות. בחינת המדיניות וההוראה של החינוך המוסרי בתחומים שונים, בניית תמונת מצב עדכנית והרחבת הידע הקיים בתחום החינוך המוסרי במכללות, הכרת מערכת הערכים של מרצים וסטודנטים הלומדים במכללות לחינוך. תרומתו המתודולוגית של המחקר מתמקדת בפיתוח כלי מחקר ייחודיים לבדיקת תחום החינוך המוסרי בהכשרת המורים, בבניית משפט מיפוי מקיף לתחום.

שאלת המחקר עוסקת בבירור המדיניות, האקלים, המטרות והתכנים של תוכנית ההכשרה וכן בעמדותיהם, השקפתם של מרצים וסטודנטים כלפי החינוך המוסרי והשפעת משתני רקע עליהם. השערות המחקר נוגעות, בין היתר, בהבדלים שבין מרצים לבין סטודנטים ממגזרי חינוך שונים (ממלכתי, מלכתי דתי וערבי), ביחס למערכת הערכים שלהם ולמיקומם של ערכים מוסריים במערכת זו, ביחס לעמדות והתנהגויות שונות כלפי החינוך המוסרי, ביחס להערכת הלמידה המוסרית במכללה שבה הם לומדים והקשר של אלו למידת השימוש של מרצים וסטודנטים באסטרטגיות הוראה קונסטרוקטיביסטיות ובאסטרטגיות הוראה ייחודיות למוסר במהלך עבודתם החינוכית.

מחקר זה הינו מעורב שיטות: כמותי ואיכותני. המחקר נערך בשמונה מכללות להכשרת מורים משלושת המגזרים: ממלכתי, ממלכתי דתי וערבי. במחקר השתתפו 127 מרצים ו- 536 סטודנטים. לצורך המחקר הכמותי נעשה שימוש בשאלוני מחקר המורכבים מחמישה חלקים:

א. שאלון 'דמות התלמיד הרצוי' – מטרתו לבחון את מערכת הערכים של הנבדקים ואת

מקומם של הערכים המוסריים במערכת זו.

ב. שאלון עמדות כלפי חינוך מוסרי- מטרתו לעמוד על עמדותיהם והתנהגויותיהם של

הנבדקים כלפי החינוך המוסרי.

ג. שאלון הערכת המוסד החינוכי – מטרתו להעריך את המדיניות, הלמידה והמעורבות

החברתית של המוסד החינוכי בעיני הנבדקים.

ד. שאלון אסטרטגיות הוראה קונסטרוקטיביסטיות – מטרתו לבחון את מידת השימוש של הנבדקים באסטרטגיות הוראה מרמות חשיבה שונות.

ה. שאלון אסטרטגיות הוראה ייחודיות למוסר – מטרתו לבחון את מידת השימוש של הנבדקים באסטרטגיות הוראה ספציפיות להוראת מוסר.

לשאלונים בוצעו ניתוחי מהימנות (אלפא של קרונברך), ניתוח גורמים ותיקוף מבני באמצעות ניתוח המרחב הקטן (SSA). לצורך המחקר האיכותני נערכו ראיונות עומק חצי מובנים עם 6 מרצים המשמשים בתפקידים שונים במכללות להוראה ועם 6 סטודנטים הלומדים בתחומי הכשרה מגוונים. בנוסף, נערכו ניתוחי תוכן למדגם סילאבוסים של קורסים רלוונטיים ונאספו רשימות שדה בשטח. ממצאים אלו עובדו לכדי קטגוריות תוכן בעלות משמעויות ייחודיות לתחום המוסר.

הממצאים המרכזיים מצביעים על העדר הכשרה ישירה, העדר למידה של תיאוריות מגוונות וכן העדר הוראת מתודיקה לחינוך המוסרי. הוראת החינוך המוסרי במכללות לחינוך נעשית באופן אינטואיטיבי, סובייקטיבי, אגבי ומזדמן. מציאות זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בתוכניות הלימודים. בנוסף, מרצים וסטודנטים במכללות לחינוך טוענים כי אינם מכירים מדיניות ברורה של המכללות שלהם בתחום ואף אינם חשים אקלים מוסרי משמעותי במכללה או עידוד למעורבות חברתית. סטודנטים מביעים מורת רוח על שתוכנית הלימודים שלהם אינה כוללת חינוך מוסרי.

מרצים וסטודנטים מכלל המגזרים טוענים כי אינם מוכשרים להורות ערכים מוסריים. עם זאת, מרצים מכלל המגזרים וסטודנטים מהמגזר הממלכתי והממלכתי דתי מגלים פתיחות לתחום לעומת סטודנטים מהמגזר הערבי המביעים עמדות שמרניות יותר ביחס להוראת מוסר בכיתה. מרצים וסטודנטיות מתחום התמחות הומאני מגלים עמדות חיוביות יותר כלפי חינוך מוסרי מאלו שבתחומים אחרים.

קשרים רבים בין מדדי המחקר מצביעים על כך שבמקרים בהם קיימים יותר מרכיבים מוסריים בתוכניות הלימודים, ניתנת חשיבות רבה יותר למטרות חינוכיות חברתיות, דמוקרטיות ודתיות וכן מובעות עמדות המאופיינות בפתיחות רבה יותר כלפי החינוך המוסרי, כך עולה מידת השימוש של מרצים וסטודנטים באסטרטגיות הוראה מרמות חשיבה גבוהות ובאסטרטגיות הוראה ייחודיות למוסר, במהלך עבודתם החינוכית. ממצאי המחקר נדונו בהרחבה והוצעו להם הסברים מגוונים ואף ניתנו המלצות מעשיות ליצירת שינוי בתחום וכן המלצות למחקרי המשך.